

FAVARA

I noms afins o derivats, de diversos llocs i poblacions, provinents de l'àr. *faḡḡāra* 'deu d'aigua, ullal que brolla de terra'.

(1) FAVARA, poble important del Matarranya, uns 18 k. amunt de la confluència amb l'Ebre. Pertanyia el S. XIII als Templers, que hi bastiren a sobre un fort castell, avui en ruïnes; el S. XV passà a l'Orde de Calatrava.

PRON. LOCAL: *fabára* oït 1936 a Ascó, 1955 a Calaceit, Lledó, Fòrnols, Fresneda, Vall del Tormo, Maella, Nonasp, Faió i Mequinensa (xv, 27, 38; xvi, 47, 53, 66, 73, 82, 87, 96). Gentilici: *fabaróls* a Maella (xiii, 780) i Mequinensa; *faberóls* a Nonasp, Faió i Vall del Tormo (ibid.).

En donen notícies, amb toponímia menor i altres dades locals, Cels Gomis (BCEC II, 53-54); i Eusebi Mullerat (*Revista de Aragón*, 243-250), especialment sobre la fundació de Santa Susanna de la Trapa, llogaret que en depèn, a l'altra banda del Matarranya, fundat per uns frares trapenses, refugiats de la Revolució Francesa.

MENCIONS ANT. 1153: «ad Favaram» (CoDo-ACA IV, 209.19); 1207: «in termino de Fabare» (MiretS., *Castellbò*, 174); 1279 i 1280: *Favara* (Rius Serra, *Rationes Decim.* II, 103, 112).

El nom li ve de *La Font de la Carrera*, a l'altre cap del pont del Matarranya, a la qual condueix el camí dit, per antonomàsia, *la Carrera 'e la Font*. És de les que no s'eixuguen mai; al costat s'hi veia una construcció antiga que anomenaven «la casa dels Moros» (xvi, 74-79; E.T.C. II, 89); després han descobert que era un edicle romà, amb quatre belles columnes dòriques del S. II (foto en *Enc. Cat.*), però és ben possible que els romans, sempre interessats per les grans i sagrades deus, la vagin destinar a la font, primer que a unes sepultures.

(2) FAVARA: *séquia de F*. Séquia cabdal entre les que, prenent aigua de la dreta del Túria, a Quart de Poblet, regava l'Horta del SO. de la ciutat de València; i, atansant-se als suburbis, des dels *Quatre cantons* de Païporta, «rega el terme de Patraix» (J.G.M., 1963) i segueix enllà: pron. *fabára* a Patraix, Mislata (xxx, 127.23) i Catarroja (xxxii, 1.12). Biblgr.: Borrull, *Sobre --- las aguas del Turia y tribunal de los Acequeros*, 3a. ed. 1828; Jaubert de Passà, *Canales de riego de Cat. y Vcia... riegos y costumbres que los rigen y ordenanzas de sus principales acequias*, Vcia. 1844; i SSiv., 228-9.

MENCIONS ANT. 1239: *Favara*, séquia donada per Jaume I a la ciutat, junt amb les de Rascanya, Tormos, Mislata, Mestalla i altres (*Rept.*, 269); segons SSiv. donada als terratinents el 1272.

(3) FAVARA de la Ribera. Poble a mig camí entre Cullera i la Valldigna, al peu N. de la Serra de Corbera. També se n'ha dit FAVARETA, nom preferit en la nomenclatura oficial. En l'ús oral predomina molt la

forma *favára* 1935, J.G.M. a València i Gandia i al poble mateix; id. Moll, 1935; jo anoto també *favára* a Alzira i Cullera, 1962 (xxxii, 102.223.19, 82.17); a Tavernes de Valldigna id. (xxxii, 175.15, 175.17; i un cop *favaréta*, 173.9). Dites populars: «com l'alcalde de Favara / que trau la llei de la vara», oït a la ciutat per SGuarner (*Pobles Val. parlen* III, 132); però a Cullera li contaren: «En Favareta volien fer / cristians i moros en un sequer, / i al primer tir varen matar / el secretari que u va arreglar», explicant que volia introduir-hi la festa de moros i cristians, i un *favarer* inexpert disparà el trabuc sense voler, i va matar-lo (ibid.). SGuarner en el nomencl. de 1966 recomana preferir el nom *Favara de la Ribera*. Cavanilles li diu *Favareta*: 20 veïns, delmats per les terçanes dels arrossals (I, p. 211).

MENCIONS ANT. 1272: alqueries d'Alcúdia i Favara, en el te. d'Alfàndech de Marinyen i en el de Cullera (Mtz.Fdo., *Doc. Val. ACA* I, 1314); 1280: id., prop de Cullera, junt amb *Benibúquer* (ibid. II, 1116). SSiv. (229): de primer era anex d'Alcúdiola i se'n desmembrà el 1535, amb 11 cases de moriscos i nom «Favara de la vall d'Alfóndech». Consta amb el nom de *Favareta* en el cens de 1609 (Reglã, p. 37), i tenia 10 cases de moriscos en els de 1527 i 1602, 15 el 1562 (Lapeyre, p. 37) i 22 el 1609. Fou repoblat després de l'expulsió, cf. Lz.Vargas, c. 1774 (II, 133).

(4) Favara, avui partida de la vall de Pego (pron. *favára*, xxxiii, 156.19). Segons SSiv. havia estat poble, amb esgl. dependent de la de Pego; comprat per un J. de S. el 1510, i erigit en rectoria de moriscos el 1535; figurà amb 9 cases de moriscos el 1563, i amb 15 el 1602 (ja no en el cens de 1609, Lapeyre, p. 44); despoblat i el castell arruïnats en temps d'Escolano, se li donà carta de pobl. el 1611. Era a la part alta de la vall on hi ha avui *L'Atzúbia* (que en el S. XVI, consta com nom d'un es alqueries de Favara).

(5) i (6) *La Favara*, pda. de La Nucia (xxxv, 10.9); i *xorrets de la Favara* te. Benifato (xxxv, 36.9).

(7) *Les Favares* pda. en el Priorat, te. de Cabassers (xii, 71.10).

ETIM. De l'àr. *faḡḡāra* 'deu que brolla i sobreix de terra', de l'arrel *ḡḡ* 'bullir, estar en ebullició', 'brollar a glopades'; (*faḡḡār* 'que sobreix', glossa, a *RMa*, 273. 10, 157); «manar por algo: *faguar*» (*PAlc*, 298.13); *faḡḡāra* «jet d'eau, fontaine» a Algèria (Beaussier); marroq. *faḡḡāra* «natural geyser» (Harrell, p. 41). En tots els llocs documentats supra hi ha testimonis directe (1), (6), o indirecte però evident, que són en llocs on brolla l'aigua, si més no aflorant pertot en els arrossals (3) i en els canos de la gran séquia (2). En efecte el mot apareix vastament aplicat a llocs del domini ling. afro-asiàtic de l'àrab (Socin, *Ortsappellativa*, p. 34), i vegeu-ne cites algerianes i malteses en Steiger (*Contr.*, 297).

No menys en els països reconquistats als moros: sic. *favara d'acqua* «sorgente impetuosa e abbondantissima» (Pagliaro, *ARom.* xviii, 359). *Favara* «comu-